

173085

ADANA-İÇEL İLLERİNDE KÜTLÜ PAMUK
SATIŞ ŞEKİLLERİ VE SORUNLARI

Boğaz, Kasım 1985

MİTHAT DİREK
ZİRAAT MÜHENDİSİ
Ç.Ü.

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM
DALI YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA
Eylül, 1985

Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Tarım Ekonomisi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Yrd.Doç.Dr. H.Çetin BEDESTENCİ

Üye

Doç.Dr. Oğuz YORDAKUL

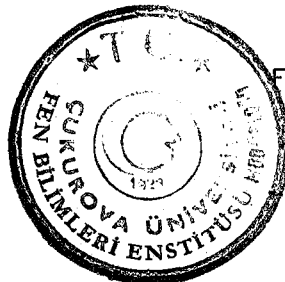
Üye

Doç.Dr. Onur ERKAN

T Ü R K İ Y E
B İ L İ M S E L v e T E K N İ K
A R A Ş T I R M A K U R U M U
K Ü T Ü P H A N E S İ

Kod no: 71

Yukardaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof.Dr. Ural DİNÇ
Fen Bilimleri Enstitüsü
Müdürü

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
Çizelge listesi	I
Şekil listesi	III
ÖZ	IV
ABSTRACT	V
1. GİRİŞ	
1.1. Konunun Önemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR	2
3. MATERYAL VE YÖNTEM	6
4. ARAŞTIRMA BULGULARI	
4.1. Araştırma Yapılan Köyler Hakkında Genel Bilgiler	7
4.1.1. Ulaşım	7
4.1.2. Sosyal Yapı	8
4.1.2.1. Nüfus	9
4.1.2.2. Eğitim Durumu	10
4.1.2.3. Teknik Bilgi Düzeyi.....	10
4.1.3. Arazi Kullanımı	11
4.1.3.1. Ekim Nöbeti	11
4.1.3.2. Sulama	11
4.2. Pamuk Üretimi	12
4.2.1. Yetiştirilen Pamuk Çeşidi	12
4.2.2. Verim	13
4.2.3. Kütlü Kalitesi	13
4.2.4. Kredi Kullanımı	13
4.3. Kütlü Pamuk Satış Şekli	15
4.3.1. Kütlü Satış Şekli	15
4.3.2. Ürün Bedelinin Ödeme Şekli ve Zamanı	19
4.3.3. Kütlü Pamuk Satış Fiyatı ve Yeri ...	20
4.3.4. Depolama	22
4.3.5. Pazarlama Masrafları	23

	<u>Sayfa No</u>
4.4. Pazarlama Sorunları	25
4.4.1. Pazar Yeri Sorunları	25
4.4.2. Tüccar-Üretici Sorunları	26
4.4.3. Taban Fiyatları ve Üretici-Koopera- tif Sorunları	26
4.5. Alternatif Üretim	28
5. SONUÇLAR	28
ÖZET	31
SUMMARY	32
LİTERATÜR	33
TEŞEKKÜR	36
ÖZGEÇMİŞ	37

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa No

Çizelge 1 : Türkiye'nin dışsatımı içinde pamuk ve mamullerinin payı (%) (1974-1983)....	2
Çizelge 2 : Çukurova Bölgesinde ençok pamuk yetiştirilen ilçeler ve bölge içindeki toplam payları	6
Çizelge 3 : Araştırma yapılan köylerdeki işletmelerin dağılımı ve pamuk ekim alanları	7
Çizelge 4 : Araştırma yapılan köylerin nüfus ve arazi yapısı	9
Çizelge 5 : Anket yapılan üreticilerin eğitim durumları	10
Çizelge 6 : İncelenen işletmelerin teknik bilgi aldıkları yerler	11
Çizelge 7 : İncelenen işletmelerin yetiştirdikleri pamuk çeşitleri	12
Çizelge 8 : İncelenen işletmelerin kütlü pamuk verimleri	13
Çizelge 9 : Araştırma alanında kredi kullanan üreticilerin kredi kaynakları	14
Çizelge 10: Araştırma alanında üretilen kütlü pamukların hasat dönemi içinde satılma oranı (%)	16
Çizelge 11: İncelenen işletmelerde işletme büyüklüklerine göre peşin ve vadeli satışların oranı (%)	16
Çizelge 12: İncelenen işletmelerde işletme büyüklüklerine göre emanete dökme satış ve Alivre satış şekillerinin oranları (%)	18

Sayfa No

Çizelge 13: Peşin satışlarda ürün bedelinin ödeme süresi	19
Çizelge 14: Depolanan kütlünün işletme büyüklüklerine göre dağılımı (%).....	22
Çizelge 15: Araştırma alanında depolama yapılan yerlerin dağılımı (%)	23
Çizelge 16: Pazarlama masrafları	24
Çizelge 17: Araştırma yapılan üreticilerin kütlü satış fiyatları (TL/kg)	25
Çizelge 18: Çukurova Bölgesi kütlü üretimi, destekleme alım miktarı ve fiyatları ile borsa fiyatları	27

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1 : Kütllü pamuk üretim-fiyat ilişkisi (1973-1982)	20
Şekil 2 : Adana Ticaret Borsasında işlem gören Çukurova STD 1 B pamuğun aylara göre işlem gören miktarı ve fiyatları (1973-1982)	21

Öz
Öz

Türkiye'nin dış satımında olduğu kadar, Çukurova Bölgesi tarımsal üretimi içinde de önemli bir yeri bulunan pamuk, geleneksel yöntemlerle pazarlanmaktadır. Pazar yapısı işletme büyüklüğüne, mahalli ve potansiyel pazarlara uzaklığa, zamana ve pamuk kalitesine bağlı olarak farklılık göstermektedir. İncelenen işletmelerde, işletme büyüklüğü arttıkça, üretilen kütlü pamuk kalitesi düşmekte, uzak potansiyel pazarlara satış yapılabilenkte, vadeli satışların oranı ile depolanan kütlü pamuk miktarı artmaktadır. Kütlü pamuk pazarlamasında üreticilerin pazar yeri, tüccar ve kooperatif birlikleriyle ilgili sorunları bulunmaktadır.

ABSTRACT

Cotton which has an important share in Turkish exports as well as a primary product in the Lower Seyhan Plain of Turkey, has been marketed with traditional methods. Structure of the market varies with the size of the farm, distance to the local and potential markets, quality of cotton and time. In the cotton production enterprises surveyed, as the farm size increased the quality of the raw cotton decreased, marketing of cotton to the distant potential markets increased, the rate of non-cash sales and the amount of cotton stored also increased. In the enterprises investigated, small size farms could benefit more from the price fluctuations in the market. In the marketing of raw cotton, the producers have some problems related to market, also with the traders and cooperatives.

1. GİRİŞ

1.1. Konunun Önemi

Dünya'da kullanılmakta olan dokuma hammaddelerinin yaklaşık yarısını oluşturan pamuk; yetiştirilmesi, işlenmesi ve ticareti ile dünya ekonomisinde başta gelen tarımsal ürünlerden birisidir. Dünya'nın yaklaşık 80 kadar ülkesinde üretilen ve ticareti yapılan bu ürün, her türlü dokuma için tekstil sanayiinde, tohumu yağ sanayiinde, küspesi ise yem sanayiinde kullanılır. Çok sayıda sanayie hammadde sağlayan bu ürünün sapları da ülkemizde yakacak olarak kullanılır. Dünya'da ihracat olunan pamuk 1981 yılında 44,5 milyon balya iken, 1982 yılında 45,1 milyon balyaya ulaşmıştır (FAO, 1983). İthalat da buna bağlı olarak gelişmiş 1981 yılı 46 milyon balya olan dünya ithalatı 1982 yılında 47,6 milyon balyaya yükselmiştir (FAO, 1983). Türkiye dünya ihracatı içinde ABD ve SSCB'den sonra üçüncü büyük ihracatçı ülke durumundadır. Pamuk ihracat eden ülkelerden ABD 1982 yılında dünya ticaretinde % 32, SSCB % 22 pay alırken Türkiye % 6 pay almıştır. Türkiye'nin dünya ticaretinde olduğu kadar, kendi iç ve dış ticareti açısından da pamuk önemlidir. Türkiye'nin dış ticareti içerisinde pamuk ve mamullerinin payı son 5 yılın ortalama değeri olarak yaklaşık % 19,6 dır. Bu, dış ticaretin beşte birinin pamuktan karşılandığını ifade etmektedir. Türkiye dış ticareti içerisinde ham pamuk ihracat değeri düşerken, mamul pamuk ihracatı artma göstermektedir (Çizelge 1). 1983 yılı itibariyle pamuklu mamul ihracat değeri, ham pamuk ihracat değerine yaklaşmıştır. Dış ticaret içinde çok önemli yeri bulunan pamuk ve mamullerinin, iç ticaret açısından da önemi büyüktür. Türkiye tarımsal üretim değeri içerisinde kütlü pamuk üretim değerinin azalan bir seyri olmasına karşılık, 1982 yılında % 3,8 pay almış, aynı yıl bitkisel üretim değerinin % 5,3'ünü oluşturmuştur (Ziraat

Çizelge 1. Türkiye'nin dışsatımı içinde pamuk ve mamullerinin payı (%)

Yıl	Ham Pamuk	Pamuklu Mamuller	Toplam
1974	20,4	1,9	22,3
1975	20,7	1,0	21,7
1976	30,5	3,2	33,7
1977	20,5	3,8	24,3
1978	23,8	2,7	26,5
1979	19,9	3,3	23,2
1980	17,5	3,5	21,0
1981	12,6	4,9	17,5
1982	10,8	6,4	17,2
1983	9,7	9,5	19,2

Kaynak: DİE, Yıllık Dış Ticaret İstatistiklerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Bankası, 1982). Görüldüğü gibi pamuk ve mamulleri ticari bakımdan önemi büyük olan ürünlerimiz içerisinde bulunmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Dünya ticaretinde olduğu kadar ülkemiz ticaretinde de önemi büyük olan bu ürün ile ilgili araştırmalarda pazarlamaya yönelik olanlar sınırlı sayıdadır. Sınırlı sayıdaki araştırmalar içinde de üreticilerin pamuk satışı ve pazarlama biçimini ortaya çıkaran araştırmalara rastlanılamamıştır. Bu araştırmanın amacı, yöredeki pamuk üreticilerinin satış şekillerini ve bu şekiller arasındaki farklılıkları belirlemek, pamuk satış zamanı, yeri ve nedenlerini saptayarak olası sorunlara çözüm önerileri getirmektir.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Pamuk konusunda, araştırma enstitüleri, üniversiteler,

çeşitli kamu ve özel kuruluşların yayınları bulunmaktadır. Tübitak Türdok tarafından 1972 yılında yayınlanan "Türkiye Pamuk Bibliyoğrafyası"nda bu yayınların konu başlıklarına göre ayrılmış isimleri bulunmaktadır. Tübitak Türdok aracılığı ile 1970 yılından sonraya yaptırılan yayın taraması sonucunda da makaleler düzeyinde çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlanan birçok yayının ismi bulunduğu bildirilmiştir. İncelenen eserlerden konumuzla dolaylı ve doğrudan ilgili olanları aşağıda belirtilmiştir. Pamuk pazarlaması konusunda kişisel çalışmalardan çok sıkça düzenlenen simpozyum ve paneller bulunmaktadır. Sunulan bildirilerde preseli pamuklar ve pamuktan mamul ürünlerin gördükleri işlemlere geniş yer verilmekte, kütlü pamuğun mahalli pazarda gördüğü işlemlere fazlaca yer verilmemektedir.

ŞENEL, M. (1969) "Tohumdan balyaya kadar pamuk" adlı eserinde, pamuk hasadının ne şekilde yapıldığını ayrıntılı olarak incelemiştir. Kaliteli ürün elde edilebilmesi için de pamuk toplama işçilerinin eğitilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca makinalı pamuk hasadına da yer vererek, ülkemizde bu hasat şeklinin uygulanmasının henüz mümkün olmadığını belirtmiştir. Hasat şeklini ayrıntılarıyla anlatan ŞENEL, üretilen kütlünün satışının ne şekilde olduğunu incelememiştir.

24-25 Eylül 1972'de İzmir Ticaret Borsasında düzenlenen "Uluslararası Pamuk ve Pamuklu Sanayi Semineri", pamuk pazarlaması konusunda yapılan çalışmaların en önemlisidir. Bu seminerde sunulan bildirilerden ;

İZMİR TİCARET BORSASI, (1972), "Türkiye'de pamuk üretimi ve iç pazarlaması" adlı bildiride; Türkiye pamuk üretimi, tüketimi, stok ve ticaretini araştırmıştır. Bildiride özellikle iç ticaret ve dış ticaret açısından pamuğun durumunu ortaya çıkarıcı bilgiler verilmiştir. Dış pazarlar açısından, alıcı görüşlerini de içeren bir anket ile konuya daha iyi bir yaklaşım sağlanmıştır. İç pazar açısından pamuğun pazarlama marj-

larının araştırılmasının mümkün olduğu belirtilerek, Türkiye için önemli olan devlet destekleme alımları ve borsa işlemlerine yer verilmiştir.

JONES, N.M., (1972), "Batı Avrupa'da Ham Pamuk, Pazarlama Sistemi ve Beklenen Gelişmeler" adlı bildirisinde, Batı Avrupa tekstil sanayiine gerekli olan ham pamuğun sağlanabileceği yerler üzerinde durarak, kıyaslamalar yapmıştır. JONES, özetle Batı Avrupa'nın tekstil hammaddesi için pamuğa muhtaç olduğunu ve bununda coğrafi yönden avantajlı olan Türkiye'den sağlanmasının mümkün olduğunu vurgulamıştır.

1973 yılında Adana Ticaret Borsasında düzenlenen "Türkiye'de Pamuklu Tekstil Sanayi ve Pamuk İhracatımız Paneli" inde sunulan bildirimlerde de Türkiye'nin mevcut pamuklu tekstil sanayii incelenmiştir. Yine mevcut durumun yanında projeksiyonlar yapılarak, ham pamuk ihracatı yerine işlenmiş pamuk ihracatına yönelmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.

TOKSÖZ, B., (1973), "Çukurova Bölgesinde Devlet Pamuk Destekleme Alımları Uygulaması" adlı bildirisinde devletin yanlış bir kütlü alım sistemi uyguladığını belirterek, üreticinin daha karlı olabilmesi için desteklemenin kütlüye değil preseli pamuğa uygulanması gerektiği görüşünü ileri sürmüştür.

CLEVELAND, O.A.Sr., (1977), A.B.D'nin Oklahoma ve Teksas eyaletlerinde çırçır prese ve depoların organize edilerek, kütlü pamuğun optimum dolaşımını, bir model geliştirerek planlamıştır. Bu organizasyon sonucunda da önemli tasarrufların yapılabileceğini, geliştirilen bu modelle savunmuştur.

FERREIRA, M.M.P., (1982), Mozambik'de pamuk üretim ve pazar yapısını incelemiş ve pamuk stoklarının pazara etkilerini araştırmıştır. ABD de stokların azalmasının dünya fiyatlarındaki dalgalanmaları artırdığı, diğer tüketici ve üretici ülkelerdeki stokların buna bağlı olarak artırıldığı sonucuna ulaşmıştır. Araştırmaya göre bu gibi durumlarda Brezilya,

Çin Halk Cumhuriyeti, Hindistan gibi ülkelerde tekstil üretiminin arttığı görülmüştür. Pamuğun depolanmasının SSCB'de kütlü olarak yapıldığı, diğer birçok ülkede de balya olarak depolandığı bildirilmiştir. Araştırmada UNCDATT tarafından da önerilen depolama ile ilgili yöntemlere yer verilmiştir.

FERREIRA, M.M.P., (1982), önceki çalışmaya bağlı olarak, Mozambik pamuk üretiminin dünya üretimindeki payının düşük olmakla birlikte, dünya fiyatlarından etkilendiğini ve iç piyasanın dalgalandığını bildirmiştir.

LAMKIN, C.J., (1982), ABD'nin güneydoğu bölgesi için optimum pamuk pazarlama yapısını incelemiştir. Bu çalışmada

a) Bölge için prese ve depoların teorik optimum yerleşme yerleri

b) 1976 sezonu için en düşük maliyetli pamuk akımı

c) Prese ve depolara en düşük maliyet ile yer seçimi

d) Fırsat maliyeti yolu ile, uzun bir çırçırılama sezonuna karşı, yeni yatırımlar

e) Preseli pamuğun ve ham ipliğin dışsatım merkezlerin en uygun taşıma araçları (kamyon, tren olarak) incelenmiştir.

WELLMANN, H.G., PANZER, U.S. (1982), önceki araştırmalara dayanarak, pamuk üretiminin AET ve ACP (AET dışı Avrupa Ülkeleri) ülkeleri ile olan problem ve politikalarını incelemişlerdir.

ANSARI, M.A. (1983), Pakistan'da pamuk üretim ve fiyatlarını dikkate alarak, üretim trendini incelemiştir. Araştırmada ekim alanı, üretim, verim ve tüm lif pamuk verileri kullanılmıştır. Bu incelemeye göre 1983 yılında Pakistan tekstil sanayininin pamuk arz yetersizliği çekeceğine dikkat çekilmiştir. Bu nedenle Pakistan pamuk üretiminin güçlendirilmesi için, sentetik elyafa karşı, pamuk lifinin güçlendirilerek pamuk üretiminin geliştirilmesi önerilmiştir.

ANONYMUS, (1983), 13 ülkede yapılan bir çalışma sonucunda pamuk; üretiminden, iplik oluncaya kadarki masrafları ince-

lenmiştir. Bu masraflardan en fazla olanında çirçirleme faaliyeti olduğu görülmüştür.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

Araştırmada pamuk üreticilerinden anket yoluyla elde edilmiş veriler kullanılmıştır. Araştırma alanı bölgede en fazla pamuk yetiştiren ilçelerdir. Araştırma İçel ili Tarsus ilçesi, Adana ili Merkez ve Ceyhan ilçelerinde yapılmıştır. Bu ilçeler son 4 yıllık ortalamaya göre Çukurova Bölgesi ekim alanlarının % 41'ini, üretimin ise % 39'unu oluşturmuştur (Çizelge 2). Araştırma yapılacak köylerin seçilmesinde, pamuk ekim alanları esas alınmış ve köyün toplam alanının en az % 50'sinde pamuk ekilmiş köylerde anket yapılmıştır. Anket uygulanacak işletmelerin belirlenmesinde pamuk ekim alanları dikkate alınmış ve toplam ekim alanlarında % 75'den fazla pamuk yetiştiren işletmeler seçilmiştir.

Çizelge 2. Çukurova Bölgesinde en çok pamuk yetiştiren ilçeler ve bölge içindeki toplam payları

Yıl		Ceyhan	Tarsus	Adana Merkez	Toplam	Çukurova Bölgesindeki Payı (%)
1979	E (1)	40.000	41.000	20.000	101.000	35,2
	Ü (2)	26.765	32.867	14.000	73.632	34,0
1980	E (1)	60.000	64.600	32.000	156.600	45,4
	Ü (2)	35.000	49.000	22.000	106.000	45,7
1981	E (1)	63.400	43.900	35.000	142.300	44,4
	Ü (2)	27.318	26.526	19.425	73.269	38,0
1982	E (1)	40.131	40.500	25.000	105.631	38,7
	Ü (2)	26.000	32.050	20.252	78.302	37,6

E (1) Ekim alanı (ha)

Ü (2) Lif üretimi (ton)

Kaynak: DİE, (1979, 1980, 1981, 1983), Tarımsal Yapı ve Üretim İstatistikleri, ANKARA

İşletmelerin sınıflandırılmasında 0-100 dekar arazi işleyenler küçük, 101-200 dekar arazi işleyen işletmeler orta ve 201 dekardan büyük arazi işleyen işletmeler büyük işletmeler olarak kabul edilmiştir. Kabul edilen işletme büyüklüklerine göre adı geçen ilçeden toplam 11 köyde 71 işletme sahibi ile görüşme yapılmıştır. Değerlendirmede 3 anket şüpheli bilgi verdikleri düşüncesiyle elenerek, yalnız 68 işletme sahibi ile yapılan anketler değerlendirilmiştir. Değerlendirmeye alınan işletmeler ekim alanlarına göre sınıflandırıldığında, pamuk ekim alanlarının ortalama % 80 pay aldığı görülür(Çizelge 3).

Çizelge 3. Araştırma yapılan köylerdeki işletmelerin dağılımı ve pamuk ekim alanları

İşletme Büyük- lülüğü	İşletme Adedi	İşletme- lerin Dağılımı (%)	Ortalama Ekim Alanı(dk)	Ortalama Pamuk Ekim Alanı(dk)	Pamuk Ala- nının Top- lam Alana Oranı (%)
0-100	33	48,6	42,5	33,6	78,9
101-200	18	27,1	135,3	120,3	88,8
201+	17	24,3	456,8	355,0	77,7
TOPLAM	68	100,0	168,3	135,2	80,3

Anketlerde işletmelerin ürettikleri kütlüye satış şekilleri, çırçırılama yapıp yapmadıkları, depolama yapıyor ise, bunun yeri ve zamanında belirlenmiştir. Ayrıca kütlü satışına etki edebilecek faktörler de incelenerek, satışta ortaya çıkan sorunlar saptanmıştır.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Araştırma Alanı Hakkında Genel Bilgiler

4.1.1. Ulaşım

Ulaşım alanında bulunan köylere ulaşım karayolu ile sağlanmaktadır. İncelenen köylerden yalnız birinde istasyon bulunup, buradan ulaşım demiryolu ile sağlanabilmektedir.

Köylerin tüketim merkezlerine ve mahalli pazarlara olan uzaklıkları değişikdir. Bölgede büyük bir tüketim merkezi olan Adana Merkez ilçeye incelenen köylerden en yakını 14 km, en uzak köy ise 63 km uzaklıktadır. Pazarlama organizasyonu içerisinde taşıma faaliyetinin fonksiyonunu, YURDAKUL (1981), "ürünün üretim sahasında işleme ve tüketim merkezine ulaştırılması" olarak tanımlamıştır. Kütlü pamuğun pazarlanmasında taşıma, uzaklıkla orantılı olarak riskli ve pahalı olmaktadır. Çok kısa dönem içinde değişen pazar fiyatları, pazara uzak köylerdeki üreticilerin bu fiyatlardan yararlanma olanaklarını sınırlandırmaktadır. Uzak pazarlara da girmek isteyen üreticiler için bu durum risk artırıcı olmaktadır.

4.1.2. Sosyal Yapı

Çukurova Bölgesinde kütlü pamuk pazarlamasının örf ve adetlere göre oluştuğu bildirilmektedir (İZMİR TİCARÉT BORSASI, 1972). Bu durum kütlü satışına etki edebilecek sosyal yapının da incelenmesini gerekli kılmaktadır. İzmir Ticaret Borsasında yapılan araştırmada üretilen kütlü pamukların (çiğitli pamuk) doğrudan doğruya üretici hesabına çıkarılabildiği gibi bölgede yerleşmiş örf ve adetlere göre kütlü pamuk olarak da ihracatçı veya kooperatiflere satılabilmektedir. Satış şekline en fazla devletin verdiği taban fiyatı etki etmektedir (İZMİR TİCARÉT BORSASI, 1972, sf. 71).

4.1.2.1. Nüfus

Araştırma yapılan köylerin nüfusları birbirlerinden çok farklı bulunmaktadır. Bu köylerin içinde kasaba hüviyetinde olanlar olduğu gibi yeni sulamaya başlanan küçük köylerde bulunmaktadır. En çok nüfuslu köy içinde çırçır tesisleride bulunan Yenice köyü, enaz nüfusu olan ise Yeniköy Nazımbey köyüdür Çizelge 4'de anket yapılan köylerin nüfusları işletme sayıları ve işletme başına düşen arazi miktarı görülmektedir. Çizelgenin incelenmesinden de görüleceği gibi köyler birbirinden çok farklı nüfus ve arazi miktarı içermektedir.

Çizelge 4. Araştırma alanındaki köylerin nüfus ve arazi yapısı

Köyler	Nüfus	İşletme Sayısı	Kültür Arazisi (dk)	İşletme başına düşen arazi (dk)
Köklüce	1078	49	8534	174
Çotlu	2086	43	14494	337
Yolgeçen	1545	70	12625	180
Yenice	6493	120	12994	108
Alifakı	1126	71	19276	271
Kargılı	1311	64	15131	236
Çiçekli	1768	247	23548	95
Ekinyazı	978	88	8380	95
İncetarla	1850	169	26200	155
B. Mangıt	2795	290	21970	76
Y. Nazımbey	609	46 (1)	26800 (1)	583

Kaynak : Çiftçi Eğitim Servisi kayıtlarından alınmıştır.

(1) Köy muhtarından alınmıştır.

4.1.2.2. Eğitim Durumu

Görüşme yapılan üreticilerin % 7,2'sinin okuma yazma bilmediği, diğerlerin ise herhangi bir okul bitirdiği veya okuma-yazma bildiği belirlenmiştir. Görüşme yapılan üreticilerden ençok ilkokul mezunu, enaz ise yüksek-
okul mezunu bulunmaktadır (Çizelge 5).

Çizelge 5. Anket Yapılan Üreticilerin Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Üretici Sayısı	Dağılımı (%)
Okuma-yazma bilmeyenler	5	7,2
Okuma-yazma bilenler	7	10,2
İlkokul mezunu	45	66,7
Ortaokul mezunu	7	10,2
Lise ve Dengi Okul Mezunu	3	4,3
Yüksekokul mezunu	1	1,4
Toplam	68	100,0

4.1.2.3. Teknik Bilgi Düzeyi

Pamuk tarımı yapan üreticilerin bilgi aldıkları yerler incelenecek olursa, bilgi kaynaklarının çok değişik olduğu görülür. Çiftçi Eğitim Servisinin çalışma alanı içerisinde en fazla teknik bilgi formenlerden alınmaktadır (Çizelge 6). Teknik bilgi almadan da tarım yapan üreticiler bulunmaktadır. Ayrıca birden fazla yerden de teknik bilgi alan üreticiler vardır.

Çizelge 6. İncelenen işletmelerin teknik bilgi aldıkları yerler

Bilgi kaynakları	İşletme Sayısı	Dağılımı (%)
Formenlerden	40	58,8
Zirai Kuruluşlardan	11	16,2
Tüccarlardan	1	1,5
Köylülerden	2	2,9
Bilgi almayanlar	14	20,6
TOPLAM	68	100,0

4.1.3. Arazi Kullanımı

4.1.3.1. Ekim Nöbeti

Araştırma yapılan köylerde ekim alanlarının büyük bir kısmını buğday ve pamuk ekim alanları oluşturmaktadır. 1984 yılı ekilişlerine göre bu köylerde ekim alanlarının en az % 45'i pamuk üretimine ayrılmış bulunmaktadır. Her yıl pamuk yetiştirildiğinde veya Buğday-Pamuk yetiştiricilik sisteminde boş devreler bulunmaktadır. GENÇ (1977), tarafından pamuk yetiştiriciliğinde denenmiş yöntemlerle ekim nöbetinin uygulanabilirliği ortaya konmuştur. Buna göre her yıl pamuk yetiştirme durumunda boş devrelerde yetiştirilebilecek bitkiler bulunmaktadır. Görüşme yaptığımız üreticiler buğdaydan sonra özellikle son yıllarda soya yetiştirmektedirler. Yalnızca kış aylarında tarlaları boş bırakmakta, bunun nedeni olarak da bölgemizde pamuk ekim mevsiminin kısa sürmesini göstermektedirler.

4.1.3.2. Sulama

Araştırma alanı D.S.İ. Seyhan ve Ceyhan nehirleri üzerinde kurulu sulama şebekesinden sulanmaktadır. Seyhan barajı ve sulama şebekesinden 1944 yılından beri sula-

ma yapılmasına karşılık, Aslantaş barajından sulanan Ceyhan köyleri 1983 yılından bu yana sulu tarıma yönelmişlerdir. Görüşme yapılan üreticilerin % 92'si sulu koşullarda pamuk tarımı yapmaktadırlar. Kuru alanlarda pamuk tarımı yapan üreticiler ise sulama şebekesi henüz tarlalarına kadar gelmeyen Ceyhan köylerindeki bir kısım üreticiler ile Yenice köyünde sulama şebekesinin dışında kuru alanda tarım yapan üreticilerdir.

4.2. Pamuk Üretimi

4.2.1. Yetiştirilen pamuk çeşidi

Görüşme yapılan üreticilerin sulu alanlarda % 83,3'ü Carolina Queen, kuru alanlarda ise % 85,7'si Deltapein pamuk çeşitlerini yetiştirmektedirler (Çizelge 7). Üreticilerin Sulu koşullarda Carolina Q. tercih etmeleri, bu çeşidin erkenci ve verimli olmasına bağlanmaktadır. Deltapein 61'i tercih nedeni olarak erken ekimlerde yüksek verimli olması gösterilmektedir.

Çizelge 7. İncelenen işletmelerin yetiştirdikleri pamuk çeşitleri

Sulu Koşullarda		Kuru Koşullarda	
Pamuk çeşidi	Üreticilerin Oranı (%)	Pamuk çeşidi	Üreticilerin Oranı (%)
Carolina Queen	83,3	Deltapein 61	85,7
Deltapein 61	10,7	Carolina Queen	14,3
Adana 967/10	1,5		
Carolina Q. + Deltapein	4,5		
TOPLAM	100,0		100,0

4.2.2. Verim

Kütlü verim ekolojik ve teknolojik koşullara bağlı olarak değişme göstermektedir. İncelenen köylerdeki üreticilerin kütlü verimleri 300 kg/dk'ın üzerindedir (Çizelge 9). Adana Ticaret Borsası (1983), Adana ilinde 1983 yılı kütlü verimini suluda 250 kg/dk, kuruda 80 kg/dk olarak göstermiştir. Yine 1984 yılı verimini ise suluda 270 kg/dk, kuruda 70 kg/dk olarak bildirmiştir (Ticaret Borsası kayıtlarından alınmıştır).

Çizelge 8. İncelenen işletmelerin kütlü pamuk verimleri

Pamuk Çeşidi	Kütlü Verimi (kg / dk)	
	Sulu	Kuru
Carolina Queen	305	125
Deltapein 61	320	86
Adana 967/10	318	-

4.2.3. Kütlü Kalitesi

Üretilen kütlünün lif uzunluğu, yabancı madde oranı ve rengine göre kalitesi belirlenir. 1'den 4'e kadar beyaz ve hafif benekliler için standart bulunmaktadır. Yağmura yakalanmamış ve temiz toplanmış kütlüler bu sınıflamada "Standart 1 beyaz pamuk" olarak sınıflandırılırlar. Kooperatifler ve resmi kuruluşlara alınacak kütlüler eksper denetiminden geçerek sınıflandırılırlar. Fiyat ise bu sınıflara göre verilir. Serbest pazarda ise alıcı ve satıcının anlaşmaları bir fiyattan kütlü işlem görür. Bu fiyat oluşumunda kalite önemli olmasına karşın, genelde pazarın arz ve talebine göre fiyat belirlenir. Görüşme yapılan üreticilerin % 91'i kendi kütlülerinin kalitesini bilmektedirler.

4.2.4. Kredi Kullanımı

İncelenen işletmelerin % 92,6'sı pamuk yetiştir-

mek için kredi kullanmaktadır. Kredi kullananların en büyük kredi kaynakları tüccarlar olmaktadır (Çizelge 9). Buna etki eden başlıca 3 neden bulunmaktadır.

Çizelge 9. Araştırma alanında kredi kullanan üreticilerin kredi kaynakları

Kredi Kaynağı	Üretici Sayısı	Dağılımı (%)
Tüccarlar	27	39,7
Bankalar	1	1,5
Kooperatifler	7	10,3
Tüccarlar+Bankalar	9	13,2
Tüccarlar+Kooperatifler	5	7,3
Tüccarlar+Bankalar+Kooperatifler	10	14,7
Kooperatifler+Bankalar	2	3,0
Diğer	2	3,0
Kredi almayanlar	5	7,3
TOPLAM	68	100,0

a) Birçok üretici kiracılık, ortakçılık gibi arazi mülkiyeti olmaksızın tarım yapmaktadır. Bu üreticilerin resmi kredi kurumlarından kredi almaları kredi karşılığı (ipotek) gösterememeleri sonucunda mümkün olmamaktadır.

b) Kendi mülkünde tarım yapan fakat daha önceki yıllardan resmi kurumlara borçlu olan üreticiler bulunmaktadır. Bu üreticiler borçlarını ödemedikleri içinde resmi kurumlardan yeterli kredi alamamaktadırlar.

c) Kamu kesiminin verdiği kredilerin miktarı daha az buna karşın işlemleri fazladır. Bunun için üreticiler daha az işlemi olan kredileri tercih etmektedirler.

Bu nedenlerle üreticiler resmi olmayan kredi kaynaklarını tercih etmektedir. Kredi çeşidi olarak, nakit krediler tüccarlardan, aynı krediler (tohumluk, ilaç, gübre) ise kamu kesiminden alınmaktadır.

Kullanılan kredilerin % 17,4'ü aynî kredi olarak kullanılmıştır. Aynî krediler daha çok kooperatiflerden alınmıştır. Görüşme yapılan üreticiler kooperatiflerden alınan aynî kredinin yeterli olmasına karşılık naktî kredinin yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Bu nedenle üreticiler çok çeşitli kaynaklardan kredi arama yoluna gitmektedirler. Tüccardan kredi alan üreticilerin % 23,8'i kredi aldıkları tüccara kütlülerini satma taahhüdünde bulunmuşlardır. Bu satış işleminde tüccar piyasa fiyatından 2-5 TL/kg daha düşük fiyatla mal almıştır.

4.3. Kütlü Pamuk Satış Şekli

Kütlü pamuk satışını ürün teslimi ve ürün bedelinin ödenme şekli ve zamanı dikkate alınarak peşin, vadeli, emanete dökme ve alivres satış işlemleri olarak 4 şekilde incelememiz mümkündür. Adana Ticaret Borsası özel yönetmeliğinde borsadaki satış işlemleri, hazır, vadeli, avanslı, kredili ve özel şartlı olarak ayrılmıştır. Yönetmelik bu satış işlemlerinin tanımını yaparak, borsadaki satışlarda uyulması gereken kuralları da açıklamıştır. İncelenen işletmeler içinde

borsa kütlü pazarında kütlü pamuğunu satan işletmeye rastlanılmamıştır.

4.3.1. Kütlü pamuk satış şekli

Bölgede pamuk üreticileri 1983/84 üretim sezonunda gözledikleri, hasat zamanından sonra sürekli artan fiyatlar nedeniyle; 1984/85 üretim sezonunda kütlü pamuklarını depolamak istemişlerdir. Fakat üretim maliyetlerinin yüksek olması kütlü pamuğun depolanmasını olumsuz yönde etkilemiştir. İncelenen işletmelerde, I. elde üretilen kütlü pamukların ortalama % 60'ı II. elde üretilen kütlü pamukların % 65'i hasat dönemi içinde satılmıştır (Çizelge 10). Hasat dönemi içinde kütlü pamukların satılma oranı işletme büyüklüğü arttıkça azalmaktadır.

Çizelge 10. Araştırma alanında üretilen kütlü pamukların hasat dönemi içinde satılma oranı (%)

İşletme Büyüklüğü (dekar)	Satılan kütlünün üretilen miktarına oranı (%)	
	I. el	II.el + Diğer
0-100	80,3	81,6
101-200	62,3	85,0
201 +	55,6	56,1
Ortalama	60,1	65,6

a) Peşin Satışlar: Üretici ürününü tamamen ve kısmen, hasat mevsimi içinde satış mahalline getirir. satış işlemi mahalli pazarda veya pamuk tüccarının bürosunda gerçekleşir. Kütlünün teslimi sonucunda üretici, ürün bedelini peşin olarak alır. Ürünün hasat mevsimi içerisinde tümü teslim edildikten sonra da bedel ödenebilmektedir. İncelenen işletmeler ürettikleri pamuğun yaklaşık % 34'ünü peşin satmaktadırlar. İşletme büyüklüğü arttıkça peşin para ile satış miktarı azalmaktadır (Çizelge 11).

Çizelge 11. İncelenen işletmelerde işletme büyüklüklerine göre peşin ve vadeli satışların oranı (%)

İşletme Büyüklüğü (dekar)	SATIŞ ŞEKLİ			
	Peşin		Vadeli	
	I. el	II. el	I. el	II. el
0-100	75,4	50,4	9,3	22,6
101-200	42,0	67,0	7,8	11,6
201 +	26,2	21,3	23,8	27,8
Ortalama	34,4	33,1	18,0	24,1

b) Vadeli satışlar: Bu satış şeklinde, ürün teslim edildikten sonra bedeli satıcı ile alıcının anlaştıkları bir süre sonunda ödenir. Alıcı ile satıcı arasında yapılan anlaşma sözlü olabildiği gibi senet de yapılabilir. Vadeli satışlar genelde Çukobirliğe olmaktadır. Fabrikalara veya tüccara kütlüsünü satan üreticiler, ürün bedelini hemen almak istemekte veya çok kısa vadede almaktadırlar. Üreticilerin bedelin ödenmesini hemen istemelerine neden olarak, sermaye yoğun üretim dalı olan pamuk üretiminde üreticilerin aşırı borçlanmaları gösterilebilir. Çizelge 11'den izleneceği gibi peşin satışlar I. elde toplanan kütlüde fazla olmakta, II. el toplanan kütlüde düşmektedir. Bunun en önemli nedeni lif yönünden daha kalitesiz olan II. el kütlünün yüksek fiyatla satılmasını sağlamak içindir. Ayrıca II. el toplanan kütlüde üreticiler düşük fiyat veren tüccara satış yapmaktansa, tüccara göre daha yüksek fiyatla alım yapan Çukobirliğe teslimatı tercih etmektedirler. Bu şekilde üreticiler hem Çukobirliğe olan taahhüdlerini yerine getirmekte, hemde ürünlerini daha yüksek fiyat ile satabilmektedirler. Çukobirliğe olan satışlar hasattan önce açıklanan taban fiyatlar üzerinden olmaktadır. İncelenen işletmelerden % 17,2'si ürettikleri kütlü pamuklardan bir kısmını Çukobirliğe satmışlardır. İşletmelerde üretilen kütlü pamukların ise % 9,8'i Çukobirlik tarafından alınmıştır. Çukobirlik ürün teslim edildikten sonra bedelinin bir kısmını çekle avans olarak ödemekte, kalan borcu daha sonraki fiyat yükselmelerinden etkilendirerek 3 taksitte ödemektedir. İçinde bulunduğumuz 1985/86 sezonunda Çukobirlik alım sistemini değiştirerek peşin alım uygulamaktadır.

c) Emanete dökme: Üretici ürününü belli bir çırçır fabrikasına teslim eder. Bu işlem ürünün tümü için olabileceği gibi belli bir kısmı içinde olur. Üretici piyasayı izleyerek, uygun bir devrede ürününü satabilir. Ürün bedelinin tahsilinde o tarihe kadarki depolama ücreti düşülerek,

o günkü fiyat üzerinden bedel ödenmesi yapılır. Bu şekilde ki satışı kendi deposu olmayan veya yetersiz olan üreticiler tercih etmektedirler. Zira bu satış şekli bir çeşit depolama olmaktadır. İncelenen işletmelerin ürettikleri pamuğun % 18,0'i bu şekilde bir satış işlemi görmektedir. Emanete dökme şeklindeki bu satış şekli işletme büyüklüğüne göre artma göstermektedir(Çizelge 12). ŞENEL (1969),A.B.D.'de Çizelge 12. İncelenen işletmelerde işletme büyüklüklerine göre emanete dökme satış ve alivresatış şekillerinin oranları (%)

İşletme büyüklüğü (dekar)	Satış Şekli			
	Emanete dökme		Alivresatış	
	I. el	II. el	I. el	II.el
0-100	3,7	10,2	-	-
101-200	18,6	8,5	2,4	-
201 +	19,1	22,4	5,9	6,1
Ortalama	17,7	18,5	4,5	4,3

çırçır fabrikasına getirilen tüm kütlü pamukların o yıl içinde çırçır standırdının belirlendiğini bildirmiştir. Türkiye'de ise çırçırlama sezonu daha uzun sürmekte, belli bir süre elverişsiz depolarda saklanan kütlü pamukların nem ve diğer etkenler sonucunda kalitelerinde bozulmalar meydana gelebilmektedir.

d) Alivresatış: Bu şekildeki satış anlaşmalı üretimden farklı bir yapı göstermektedir. Alivresatış ürün bedelinin alınıp, ürünün daha sonra teslim edildiği bir satış şeklidir. Üretici ürün bedelini aldığı kişi veya kuruluşa kütlüsünü satma taahhüdünde bulunur. Ürün bedeli anlaşmaya bağlı olarak o günkü fiyat üzerinde veya farklı bir fiyat üzerinden

teslim edilir. Alınan paraya eşdeğer miktarda ürün bu kişi veya kuruluşa hasat sonrası teslim edilir. Bu şekildeki satışa üreticiler "faiz para", "pamukluk para", "işbitiren" gibi isimler vermektedirler. İncelenen işletmelerin ürettikleri kütlü pamuğun % 4,5'i bu şekilde işlem görmüştür.

4.3.2. Ürün Bedelinin Ödenme Şekli ve Zamanı

Kütlü pamuğun bedeli üretici ile alıcı arasındaki anlaşma sonucunda ödenmektedir. Üreticiler hazır mal üzerinde bedelin hemen ödenmesini istemekte ve ürünün bedelini hemen ödeyecek kişi veya kuruluşlara mallarını teslim etmektedirler. Üreticiler tüm kütlü satışlarını (Çukobirliğe satılanlar hariç) peşin alım-satım olarak değerlendirmelerine karşılık, ürün bedelinin yaklaşık % 53'ünün ürün teslimi anında ödendiği Çizelge 13'de görülmektedir.

Çizelge 13. Peşin satışlarda ürün bedelinin ödenme süresi

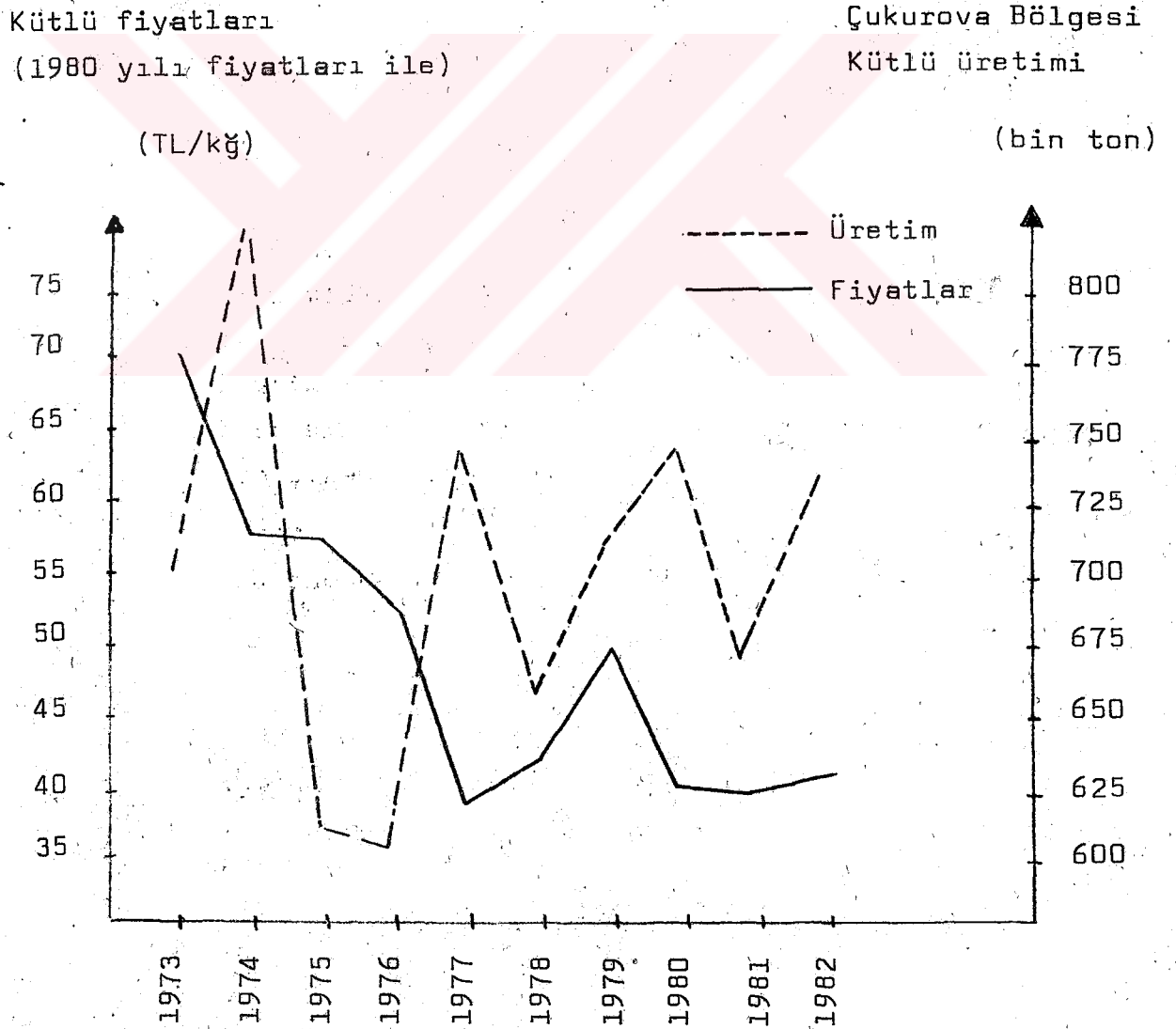
İşletme Büyüklüğü (dekar)	Ürün Bedelinin Ödenme Zamanı			
	Teslim anında	1 Hafta içinde	2 Hafta içinde	3 Hafta ve daha fazla sürede
0-100	54,9	10,4	12,3	14,2
101-200	52,8	22,9	10,7	5,1
201 +	52,0	9,8	1,6	27,1
Ortalama	52,7	13,6	5,7	19,1

Küçük üreticilerin ürün bedelleri hemen ödenmekte veya 1-2 hafta içerisinde ödenmektedir. Buna karşın büyük üreticilerin ürün bedelleri hemen ödenmekte veya daha uzun (1-2 ay) süreler içerisinde ödenmektedir.

4.3.3. Kütlü Pamuk Satış Fiyatı ve Yeri

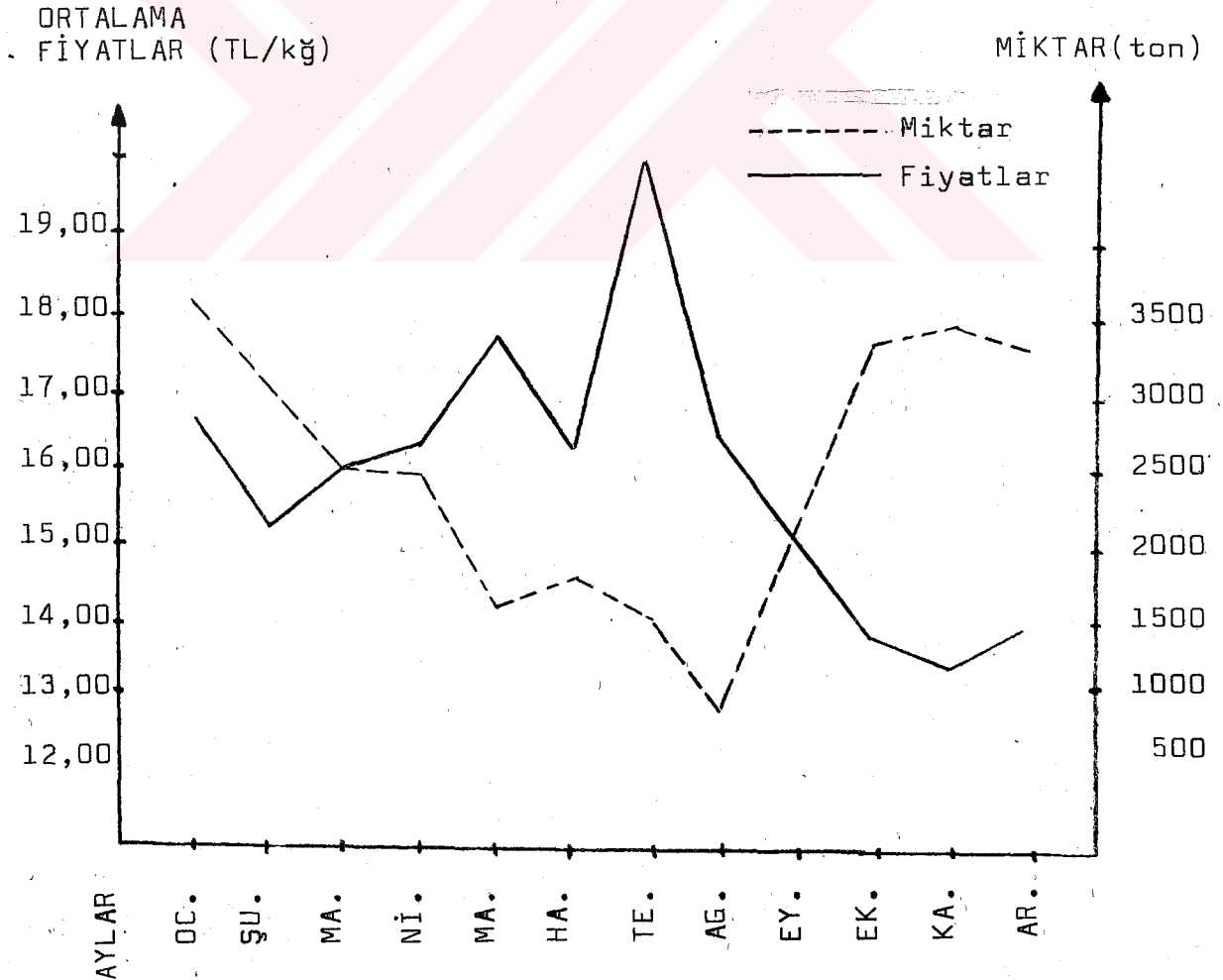
Kütlü pamuk satış fiyatları incelendiğinde, fiyatların arz ve talebe göre değişme gösterdiği görülmektedir (Şekil 1). Grafik incelendiğinde üretimde büyük dalgalanmaların olduğu görülür. Bir önceki yılın ürün fiyatları kadar yoğun şekilde ortaya çıkan hastalık ve zararlılar da arzın oluşumuna etki etmektedir.

Şekil 1. Kütlü pamuk üretim-fiyat ilişkisi (1973-1982)

İZMİR TİCARET BORSASI (1972), pamuk fiyatlarının bir yıl içindeki değişimine dikkat çekerek, 1960-70 yılları arasındaki sürede pamuğun borsada en yüksek fiyat bulunduğu ayın arzın en düşük olduğu Ağustos ayı olduğunu bildirmiştir. Adana Ticaret Borsasında işlem gören Çukurova STD 1 beyaz pamuğun aylara göre fiyatındaki değişiklikler incelendiğinde en yüksek fiyatın Temmuz ayında gerçekleştiği görülür (Şekil 2). Şekilden de izleneceği gibi, arz en düşük Ağustos ayında olmakta, yeni üretim beklentileri nedeniyle fiyat bu ayda yüksek gerçekleşmemekte, en yüksek fiyat Temmuz ayında olmaktadır.

Şekil 2. Adana Ticaret Borsasında işlem gören Çukurova STD 1 B pamuğun aylara göre işlem gören miktar ve fiyatları (1973-1982 yılları arası)

4.3.4. Depolama

Üreticiler ürettikleri kütlü pamukların I. elde toplananlarını depolamak istemekte, borçlu olanlar bu elde üretileni satmakta ve II. elde toplananları depolamaktadır. Bunun nedeni I. elde toplanan kütlünün diğer ellerde toplananlara göre kalite yönünden üstün olmasından kaynaklanmaktadır. İşletme büyüklüklerine göre üretilen pamuklardan depolananların dağılımları Çizelge 14'de görülmektedir.

Çizelge 14. Depolanan kütlünün işletme büyüklüklerine göre dağılımı (%)

İşletme Büyüklüğü (dekar)	Depolanan kütlünün üretilen kütlüye oranı (%)	
	I. El	II. El + Diğer
0-100	11,6	16,8
101-200	29,2	12,9
201 +	25,7	22,4
Ortalama	25,4	20,0

Çizelgeden izlenebileceği gibi işletme büyüdükçe depolanan kütlü artmaktadır. Görüşme yapılan üreticilerin ürettikleri kütlülerin I. elde üretilenin % 25'4'ü ikinci elde üretileninde % 20'si depolanmıştır. Depolama çırçır ve prese fabrikalarında olabildiği gibi, pamuk tüccarlarının depoları ve üreticilerin kendi depolarında da olabilmektedir. İşletmeler büyüdükçe depolamanın daha çok fabrika ve tüccar depolarına kaydığı, küçük üreticilerin ise kendi işletmelerinde depolama yaptıklarını görülmektedir (Çizelge 15).

Çizelge 15. Araştırma alanında depolama yapılan yerlerin dağılımı (%)

İşletme Büyüklüğü (dekar)	Tüccar ve Fabrika depolarında (%)	Kendi depoların- da (%)
0-100	34,9	65,1
101-200	64,3	35,7
201 +	86,1	13,9

İşletme büyüdükçe depolamanın işletme dışında yapılmasının nedeni, üretimin fazla olması ve depolama için ilk yatırım ile depolama masraflarının artması gösterilebilir.

4.3.5. Pazarlama Masrafları

GÜNEŞ (1981), Pazarlama hizmetlerini, "ürünün hasadı ile başlayan ve ürünün tüketiciye akışını sağlayan fonksiyonlarla, bu akıştan doğan faaliyetlerin tümü" şeklinde tanımlamıştır. Anılan pazarlama hizmetlerinin görülebilmesi belli masrafları gerektirir. Araştırmada toplama ve dağıtım aşamasındaki masraflar bulunmuştur. Kütlü pamuğun tarladan taşınması ve satılması aşamasındaki masraflar depolama dahil 14,6 kg/TL olarak hesaplanmıştır. Bunun % 30'u depolama masraflarını oluşturmaktadır. Pazarlama masraflarından ürünün satışındaki masrafların en fazla olanı vergi ve kesintiler olmakta, bunu taşıma ve hammaliye masrafları izlemektedir (Çizelge 16). I.C.A.C. (1983) tarafından yapılan bir araştırmada, 13 ülkede pamuk üretiminden tüketimine masrafları incelenmiş en fazla masrafında çırçırulamada olduğu belirtilmiştir (ANONYMUS, 1983).

Çizelge 16. Pazarlama masrafları

	Ürün Satış Masrafları					Toplam
	Tarla iş- ciliği(1)	Taşıma(2)	Hamma- liye(3)	Vergi ve kesinti- ler (4)	Diğer	
Birim Masraf (TL/kg)	0,23	1,52	0,55	7,75	0,27	10,3
Masrafla- rın Dağı- lımı (%)	1,5	10,3	3,7	52,7	1,8	70,0

	Depolama Masrafları			Pazarlama Masrafları
	Taşıma(5)	İşçilik(6)	Toplam	Toplamı
Birim Masraf (TL/Kg)	2,6	1,7	4,3	14,6
Masrafla- rın Dağı- lımı (%)	18,0	12,0	30,0	100,0

(1) Kütlü pamuğun tarladan taşıma araçlarına yüklenmesinde kullanılan işçilik giderleri

(2) Kütlü pamuğun tarladan depo veya pazara taşınması

(3) Depo veya fabrikalara kütlü pamukların araçlardan indirilmesi

(4) % 5 stopaj vergisi, aidat kesintisi, ortaklık fonu gibi kesinti ve vergiler

(5) Kütlü pamuğun depodan pazar veya fabrikaya taşınması

(6) Depolanan pamuğun tekrar haral veya çuvallara basılması işçiliği

Anket uygulanan üreticiler kütlü pamuk fiyatının belirlenmesinde devletin katkısının büyük olduğunu, özel sektörün kaliteli kütlüye devletten yüksek fiyat vererek alım yaptığını belirtmişlerdir.

Bu üreticilerin fiyatlarda yükselme beklmelerine karşın dünya pamuk fiyatlarının düşmesi sonucu fiyatlarda gerilemenin olduğu (iş bülteni, (1984)) bildirilmektedir. Anket yapılan üreticilerin ağırlıklı ortalamalarına göre kütlü satış fiyatları Çizelge 17'de görülmektedir.

Çizelge 17. Araştırma alanında üreticilerin kütlü satış fiyatları (TL/Kg)

İşletme Büyüklüğü (dekar)	Ortalama Fiyat (TL/kg)	
	I. El	II. El
0-100	180,13	186,11
101-200	178,81	171,62
201 +	177,50	170,72
Ortalama	178,25	173,07

Çizelgeden izleneceği gibi işletme büyüdükçe kütlü satış fiyatıda düşmektedir. Büyük işletmeler kütlü üretimlerinin fazla olmasından dolayı satışta daha düşük fiyatla mal satmaktadır. Küçük işletmeler pazardaki arz ve talep değişimlerinden daha iyi yararlanmakta ve ürünlerini daha yüksek fiyatla satabilmektedir. II. elde toplanan kütlünün fiyatının düşük olması ise bu eldeki kütlünün daha düşük kalitede olmasından ileri gelmektedir.

4.4. Pazarlama Sorunları

4.4.1. Pazar yeri sorunları

Üreticilerin kütlülerini satabilecekleri mahalli

bir pazar bulunmaması nedeniyle, yol kenarları veya buna benzer yerlerde ürünlerini pazarlamaya çalışmaktadırlar. Adana Ticaret Borsasının girişimleri ile 1984/85 üretim sezonunda Karataş yolu üzerinde bir kütlü pazarı inşa edilmiştir. Diğer ilçe merkezlerinde ise buna benzer bir pazar yeri bulunmamaktadır. Pazar yerinin bulunmaması üreticileri alıcı aramaya itmekte ayrıca ilçe merkezlerine gelişte, belediye zabıtalari tarafından "işgaliye" adı altında ücret alınmaktadır. Kütlü satışının düzgün yürüebilmesi için ilçe merkezlerinde bir pazar yeri bulunması gereklidir.

4.4.2. Tüccar-Üretici Sorunları

Üreticiler tanımadıkları tüccarlara mal satamamaktadırlar. Bunun en önemli nedeni bilmedikleri tüccarların güvensiz çıkma olasılığının yüksek olmasıdır. Görüşme yapılan bir köyde, birkaç çiftçi ürünlerini teslim ettikleri halde ürün bedelini henüz alamadıklarını söylemişlerdir. Bu tüccarın ürün bedelini ödeme alternatifini ise bedelin yarısını ödeme teklifidir. Üreticilerin güvenli satış yapabilmelerini sağlamak için tüccarların belli bir odaya veya borsaya kayıtlı olmaları gereklidir.

4.4.3. Taban Fiyatları ve Üretici-Kooperatif Sorunları

Devlet üreticiyi korumak amacıyla tarım satış kooperatifleri birlikleri vasıtası ile kütlü alımında bulunmaktadır. Bölgemizde devlet adına kütlü pamuk alımını Çukobirlik yapmaktadır. Çukobirliğin üreticiden almış olduğu kütlü miktarı en fazla 1969/70 üretim sezonunda olmuştur. Yıllara göre ortalama borsa fiyatları ile destekleme alım fiyatları arasında açık bir fark olmamasına karşılık bu fark son yıllarda fazlalaşmıştır (Çizelge 18).

Çizelge 18. Çukurova bölgesi kütlü üretimi, destekleme alım miktarı ve fiyatları ile borsa fiyatları

Üretim Sezonu	Kütlü Üretimi (Ton)	Destekleme Miktarı (Ton)	Destekleme Oranı (%)	Destekleme Alım-Fiyatları (TL/kğ)	Yıllık Ort. Borsa Fiyatları (TL/kğ)
1975/76	617663	154780	25	7,30	7,16
1976/77	605330	87208	14	9,75	10,31
1977/78	748792	314161	42	10,25	9,61
1978/79	663533	138255	21	13,25	14,09
1979/80	717542	189391	26	24,50	24,09
1980/81	748786	105572	14	49,00	48,28
1981/82	672835	156033	23	62,00	76,40
1982/83	739168	26806	4	75,00	85,04
1983/84	580621	22000	8	140,00 (1)	172,61
1984/85	664428	42000	13	150,00	181,56

Kaynak: Ticaret Borsası kayıtlarından alınmıştır.

(1) Taban fiyat üretim sezonu başına 90 TL/kğ olarak açıklanmakla beraber, serbest piyasada görülen hızlı fiyat artışları sonucunda önce 120TL/kğ , daha sonrada 140 TL/kğ' ma çıkarılmıştır.

Anket uygulanan üreticilerin % 17,23'ü kütlülerini Çukobirliğe teslim etmişlerdir. Bu üreticiler üretimlerinin % 6,6'sı I. el, % 10,8'i II. el kütlü olmak üzere Çukobirliğe teslim etmişlerdir. TOKSÖZ (1973), üreticinin daha karlı olması için devletin kütlü yerine preseli pamuğa destekleme alım uygulaması gerektiğini bildirmiştir. Bu durumda üretici kütlü pamuğa göre işlenmiş ürün olan mahleç pamuk satacaktır. Bu ürünün yaratacağı katma değer üreticiye kalacağı için üreticiler daha kârlı olacaklardır. Üreticilerin kooperatif birliği ile ilgili sorunları şu şekilde özetlenebilir.

a) Üreticiler verilen kredilerin zamanında ve yeterli miktarlarda verilmediği belirtmişlerdir. Özellikle verilen aynı kredilerin yetersiz olduğu belirterek, aynı kredi içerisinde akaryakıtın da dahil edilmesi gerektiği savunmuşlardır.

b) Birliğin kütlü alımında üreticileri zor durumunda bıraktığı, ödemede ise güçlük çıkardığı üreticilerce belirtilmiştir. Üreticiler birliğin taban fiyat diye alım yaptığı fiyatı tavan fiyat olarak uygulamasını da eleştirmektedirler.

c) Üreticiler birliğin, aynı kredi olarak verilen tohumluk çığının kalitesiz olduğunu, kaliteli tohumluk vermesi gerektiğini belirtmişlerdir.

4.5. Alternatif Üretime Yönelme

Görüşme yapılan üreticilerin % 45,4'ü pamuk üretmekten memnun olduklarını bu ürünü gelecek yılda yetiştireceklerini belirtmişlerdir. Diğerlerinin ise pamuk üretmekten memnun olmadıkları ve diğer ürünleri pamuk ekim alanları yerinde yetiştireceklerini söylemişlerdir. Bu ürünler arasında ilk sırayı ise Buğday+Soyanın aldığı, ana ürün olarak soya yetiştirmek isteyenlerin ise ikinci sırada oldukları ortaya çıkmıştır. ANONYMUS (1984), pamuk ekimine etki edebilecek tüm faktörler incelenerek analizi yapılmış, sonuçta pamuk ekiminin geleneksel bir ürün olduğu görülmüştür. Bölgemizde pamuk üretiminde birtakım üretim ve pazarlama sorunları olsa da pamuk yetiştiriciliğinin geleneksel olarak devam edeceği söylenebilir.

5. SONUÇ

Çukurova Bölgesi pamuk ekim alanları ve üretimde önemli bir paya sahip olan araştırma alanındaki üreticiler modern üretim teknikleri kullanmakta ve % 73,6'sı yayım kuruluşları ile işbirliği yapmaktadır. İncelenen işletmeler tarım yaptıkları arazinin en az % 80'ini pamuk ekimine ayırmışlardır. Araştırma yapılan köylerdeki tarım alanlarının yarisından fazlasını pamuk ekim alanları oluşturmaktadır. Bu köylerde ye-

tiştirilen ana ürünler pamuk, buğday ve soyadır. Pamuk üretiminde, üretim girdilerinin diğer ürünlere göre yüksek olması karşılık, dekara net geliri fazla olan pamuk tercih edilmektedir. Üreticiler, ürünlerini kooperatif birliklerine, tüccarlara, fabrikalara satmaktadırlar. Üretimin % 34'ü peşin olarak işlem görmektedir. İşletmelerin büyüklüğü arttıkça peşin satış miktarı azalmakta, depolama artmakta ve ürün bedelinin ödeme süresi değişmektedir. İşletmeler büyüdükçe mahalli pazarda kolayca alıcı bulamamakta, buna karşılık büyük bir tüketim merkezi olan Adana'daki kütlü pazarına ürünlerini getirmektedirler. Uzak pazarlara gelmeyen büyük işletmeler, yörelerinde bulunan çırçır ve prese fabrikaları ile anlaşmakta ve ürünlerini daha iyi değerlendirmek için bu fabrika depolarını kullanmaktadırlar. Pamuk tarımının çok yoğun yapıldığı bölgemizde çırçır ve prese fabrikalarının yerleri (birbirlerine uzaklıkları) planlanarak kurulmadıkları için belli yörelerde birikmişlerdir. CLEVELAND (1977), yaptığı araştırmada uygun bir organizasyon ile bu fabrikalar yerleştirildiğinde önemli tasarrufların olacağını belirtmiştir. Yine LAMKİN (1982), araştırmasında taşıma ve organizasyon konularını inceliyerek planlama sonucunda tasarrufların olabileceğini belirtmiştir. Bölgemizde pamuk pazarlamasının genelde kütlü olarak yapılmasının üreticileri önemli gelir kayıplarına uğratacağı söylenebilir. Pamuk üretiminde olduğu gibi pazarlamasında da yeni yöntemler kullanıldığı takdirde, bu ürün üreticileri daha çok gelir elde edebileceklerdir. Bölgemiz pamuk üreticilerinin güçlendirilmesi için;

- a) Desteleme preseli pamuk içinde yapılarak, üreticileri preseli pamuk satışına teşvik etmek,
- b) Pamuk üretiminde verilen kredilerin yeniden düzenlenerek, kredilerin geri dönüşünün sağlanması yolunda tedbirler almak,
- c) Kütlü pamuk satışını denetim altına alabilmek için mahalli pazarlar kurarak, pamuk ile uğraşan tüccarları buralarda toplayarak, denetimlerini sağlamak,

d) Kütllü satışında iyi kaliteli pamuğa yüksek fiyat vererek, üreticileri kaliteli pamuk üretimine teşvik etmek,

Yukarıda belirttiğimiz tedbirlerle birlikte, pazarlama konusunda yapılacak araştırmaların artırılarak, ayrıntıların da araştırılması gereklidir.

Üreticiler 1984/85 üretim sezonunda bekledikleri fiyatı bulamamışlardır. Önceki sezon artan ihracat ve iç talep baskısı sonucu normalin üzerinde fiyat artışları 1984/85 sezonunda bölgenin ana ürünlerinden biri olan pamuk üretiminin artmasına neden olmuştur. İhracattaki fon kesintisi ve dünya fiyatlarındaki düşme sonucunda da pamuk fiyatları geçen sezonunun altına inmiştir. Anket yapılan üreticilerin % 45'i 1985/86 üretim sezonunda yine pamuk üreteceklerini belirterek, düşen fiyatları üretimlerine ölçü almadıklarını belirtmişlerdir.

ÖZET

Bu araştırmada yöredeki kütlü pamuk satış şekli ve satışına etki eden faktörler incelenmiştir. Araştırma alanı olarak Çukurova Bölgesinde en çok pamuk yetiştiren 3 ilçe seçilmiştir. Seçilen, Adana Merkez, Ceyhan ve Tarsus ilçeleri, Çukurova Bölgesi pamuk üretiminin yaklaşık % 40'ını karşılamaktadır.

İncelenen işletmelerde 1984/85 üretim sezonu pamuk satışı, yetiştirilen ürünün kalitesine, ürünün miktarına, zamana ve pazarın yakınlığına göre farklılık göstermektedir. Anket yapılan işletmelerde üreticilerin peşin ve vadeli satışları incelendiğinde, peşin satışların tüccara, vadeli satışların ise kooperatiflere (Çukobirliğe) yapıldığı görülmektedir. İncelenen işletmeler kredi aldıkları tüccara kütüphanelerini sattıkları takdirde yaklaşık % 2 düşük fiyatla satış yapmaktadırlar.

İncelenen işletmeler ürettikleri kütlü pamuğun %34'ünü peşin satmaktadırlar. Alivre satış ve emanete dökme şeklindeki satışlarda üreticiler, ürün bedelini peşin aldıkları için bu satışlarda peşin satış olarak değerlendirilmiştir. İncelenen işletmelerde, üretilen kütlü pamuğun % 9,8'i tarım satış kooperatiflerine satılmıştır. Kooperatif birliklerine satılan ürün vadeli satış işlemine girmektedir.

Üreticilerin pazar yeri, tüccar ve kooperatif birlikleriyle ilgili sorunları bulunmaktadır.

X

SUMMARY

In this research the factors affecting marketing of raw cotton and methods of marketing in the province of Adana has been investigated. For this purpose, three towns producing the most cotton have been selected in the lower Seyhan Plain. The towns selected were Adana Merkez, Ceyhan and Tarsus where 40 % of the cotton production comes from.

Among the enterprises investigated in 1984/85 production season, cotton sales varied with the quality of the product, the amount of cotton produced time and the distance to the markets. As we look in to the cash and non-cash sales in the enterprises surveyed it was found out that the most of the cash sales were to the merchantes and non-cash sales were to the cooperatives. The producers provided with credits by the merchants, sell their raw cotton to the merchants at a price approximately 2 % lower than the normal market prices.

Cotton production farms investigated 34 % of the total production was sold cash . In the study the cotto sold with advanced payment and stored cotton for cash sales is considered as cash sales. On the other hand only 9.8 % of the cotton produced in the enterprises surveyed was sold to the cooperatives. The products sold to the cooperatives was considered as non-cash sales.

The producers have problems related to market place, merchants and cooperatives.

LİTERATÜR

- 1) ANONYMUS, 1977, Adana Ticaret Borsası Yıllığı, Ticaret Borsası yayınları, ADANA
- 2) ANONYMUS, 1983, Adana Ticaret Borsası Yıllığı, Ticaret Borsası yayınları, ADANA
- 3) ANONYMUS, 1983, Adana Ticaret Borsası Alım-Satım Özel Yönetmeliği, Ticaret Borsası yayınları ADANA
- 4) ANONYMUS, 1985 (OCAK-MART), İş Bülteni, Türkiye İş Bankası A.Ş. İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü yayınları, ANKARA, (Sf 16-17).
- 5) ANONYMUS, 1984 Üretimden Tüketime Pamuk, T.C. Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı A.G.P.K. Kurulu Üretim Planlaması Daire Başkanlığı Yayın No 89, ANKARA
- 6) ANONYMUS, 1983, Survey of Cost of Production of Raw Cotton, I.C.A.C. Memphis, A.B.D.
- 7) ANONYMUS, 1982, Türkiye Tarımsal Üretim Değeri, T.C.Ziraat Bankası Yayınları No:26, ANKARA
- 8) ANSARI, M.A.A. 1983, Trends in Cotton Production Pakistan Agriculture, PAKİSTAN
- 9) CLEWELAND, O.A.Jr. 1977, Optimum organization of gins and warehouses for marketing cotton in the Oklahoma-Texas plains, Oklahoma State University, A.B.D.
- 10) D.İ.E., 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, Dış Ticaret Yıllık İstatistikleri, D.İ.E (Devlet İstatistik Enstitüsü) yayınları, ANKARA
- 11) D.İ.E., 1979, 1980, 1981, 1982, Tarımsal Yapı ve Üretim İstatistikleri, D.İ.E. (Devlet İstatistik Enstitüsü) yayınları, ANKARA

- 12) FERREIRA, M.M.P. 1982, Cotton in the Mozambique Colonial Econoy, NUPI Notat, Norsk Utenrikspolitisk Institutt, Centro de Estudos Africanos, Universidade Eduardo Modlane, Maputo, MOZAMBÍQUE
- 13) FERREIRA, M.M.P. 1982, Some Aspects of the Cotton Commedity Market, NUPI Notat, Norsk Utenrikspolitisk Institutt, Centro de Estudos Africonos, Universidade Eduardo Modlane, Maputo, MOZAMBÍQUE
- 14) F.A.O. , 1983, Production Yearbook, ROMA
- 15) F.A.O., 1984, Montly Bulletin of Statistics, Vol. 7. No 4. ROMA
- 16) GENÇ, İ. 1977, Pamuk Yetiştiriciliğinde Ekim Nöbetine Girebilecek Bitkiler ve Sorunları, Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları No 118 Halk Konferansları 44, ADANA
- 17) GÜNEŞ, T. 1981, Tarımsal Pazarlama, Türkiye II. Tarım Kongresi, T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Ankara, Sf: 448
- 18) İZMİR TİCARET BORSASI, 1972, Türkiye'de Pamuk Üretimi ve İç Pazarlaması, Uluslararası Pamuk ve Pamuklu Sanayi Semineri, İzmir Ticaret Borsası Yayınları, İZMİR, Sf: 66-89
- 19) JONES, N.M. 1972, Batı Avrupada Ham Pamuk Pazarlama Sistemi ve Beklenen Gelişmeler, Uluslararası Pamuk ve Pamuklu Sanayi Semineri, İzmir Ticaret Borsası Yayınları, İZMİR, Sf: 53-62
- 20) LAMKIN, C. J. 1982, Optimum Cotton Marketing Structure for the Southeastern United States, Mississippi State University, A.B.D.
- 21) ŞENEL, M. 1969, Tohumdan Balyaya Kadar Pamuk, Adana Bölge Pamuk Araştırma Müdürlüğü Yayın No 16, ADANA

- 22) TOKSÖZ, B. 1973, Çukurova Bölgesinde Devlet Pamuk Destekleme Alımları Uygulaması, Tarımsal Ürünlerde Fiyatlar ve Destekleme Politikası Semineri, İzmir Ticaret Borsası Yayınları No 10 İZMİR, Sf: 331-338
- 23) WELLMANN, H.G., PANZER, U.S. 1982, Cotton and Textiles Under the Lome Conventions, NUPİ Notat, Norsk Utenrikspolitisk Institutt, Oslo NORWAY
- 24) YURDAKUL, O. 1981, Tarımsal Pazarlama Ç.Ü.Ziraat Fakültesi Ders Notu yayınları No 86, ADANA, Sf: 77

TEŞEKKÜR

Bu çalışmayı bana veren danışman hocam Sayın Yrd. Doç.Dr. H.Çetin BEDESTENCİ'ye, anket hazırlığı ve tez yazımı sırasında destek olan başta Bölüm Başkanımız Sayın Doç.Dr. Oğuz YURDAKUL'a, diğer bölüm hocalarımız Sayın Doç.Dr. Onur ERKAN'a, Sayın Dr. M.Enver ORHAN'a anket uygulamasında yardımcı olan master arkadaşım Ziraat Mühendisi Sayın Fuat BUDAK'a, tezin yazımında üstün gayret gösteren bölümümüz sekreterlerinden Sayın Ayşe ESEN'e çok teşekkür ederim.

ÖZGEÇMİŞ

10.12.1960 tarihinde Konya'da doğdum. İlk, orta ve lise eğitimimi Konya'da tamamladıktan sonra 1979 yılında, Ö.S.Y.M. sınavını kazanarak 1979/80 öğretim yılında Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarla Bitkileri Bölümüne girdim. Lisans eğitimimi 1983 yılında bu bölümde tamamladım. 3.10.1983 tarihinde aynı fakültenin Tarım Ekonomisi Anabilim dalında Mastere başladım. 3 Nisan 1985 tarihinde aynı fakültenin Tarım Ekonomisi Bölümü, Tarım İşletmeciliği Anabilim dalınca açılan araştırma görevliliği sınavını kazanarak, 12 Temmuz 1985 tarihinde Tarım Ekonomisi Bölümünde araştırma görevlisi olarak göreve başladım.